

ΓΙΑ ΤΗ
ΔΥΣΤΥΧΙΑ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΑΡΤΟΥΡ
ΣΟΠΕΝΧΑΟΥΕΡ

ΓΙΑ ΤΗ
ΔΥΣΤΥΧΙΑ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΥΡΤΩ ΚΑΛΟΦΩΛΙΑ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Σειρά: Πολύτιμοι λίθοι

Διευθυντής σειράς: Χάρης Βλαβιανός

Άρτουρ Σοπενχάουερ, Για τη δυστυχία του κόσμου

Μετάφραση: Μυρτώ Καλοφωλιά

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διόρθωση: Χρίστος Κυθρεώτης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© για τη μετάφραση Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2012

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Φεβρουάριος 2013

KET 7894 ΚΕΠ 67/13

ISBN 978-960-16-4500-1

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

KENTRIKH ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Εισαγωγή
9

Για τη δυστυχία του κόσμου
15

Περί της ματαιότητας της ύπαρξης
43

Περί της αποδοχής και της άρνησης
της βούλησης για ζωή
55

Για το ακατάλυτο της ουσίας της ύπαρξής μας
από τον θάνατο
71

Περί αυτοκτονίας
101

7

Περί γυναικών
109

Περί πρωτογενούς στοχασμού
135

Περί βιβλίων και συγγραφής
151

Εισαγωγή

Ο Σοπενχάουερ δεν είναι φιλόσοφος που χρειάζεται ειδικές συστάσεις. Το αναγνωστικό κοινό —τουλάχιστον αυτό που δεν πέφτει τυχαία πάνω στο βιβλίο ενός κορυφαίου στοχαστή— γνωρίζει τη σημασία του έργου του στην Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας, έστω κι αν δεν έχει εντρυφήσει σε αυτό. Ο παρών τόμος συγκεντρώνει μερικά από τα σημαντικότερα και διεισδυτικότερα δοκίμιά του, όπως τα «Για τη δυστυχία του κόσμου», «Περί της ματαιότητας της ύπαρξης», «Περί της αποδοχής και της άρνησης της βούλησης για ζωή». Σε αυτά έρχονται να προστεθούν και κάποια άλλα ση-

μαντικά κείμενα που υπογραμμίζουν τα γενι-
κότερα ενδιαφέροντα και τις εμμονές του Γερ-
μανού φιλοσόφου. Το «Περί γυναικών», που
καταδεικνύει μέσω του διαχωρισμού και της
αξιολόγησης των δύο φύλων, τον φόβο που αι-
σθανόταν για το «ασθενέστερο των δύο» (ανα-
γνωρίζοντας ωστόσο ότι σε σχέση με τους
άντρες οι γυναίκες «είναι ικανές να νιώσουν
περισσότερο οίκτο και να εκδηλώσουν μεγα-
λύτερη συμπάθεια προς τους δυστυχείς»), το
«Περί αυτοκτονίας», που υπερασπίζεται με
τόλμη και σαρκασμό το δικαίωμα του ανθρώ-
που να δώσει τέλος στη ζωή του, και τα «Περί
πρωτογενούς στοχασμού» και «Περί βιβλίων
και συγγραφής», στα οποία ο Σοπενχάουερ με
ευφυΐα και οξυδέρκεια αναλύει τη διαφορά ανά-
μεσα στην πρωτογενή και τη δευτερογενή
σκέψη (αυτή που προκύπτει από το διάδασμα)
και τον τρόπο με τον οποίο αυτές επενεργούν
στον νου του ανθρώπου (προκρίνοντας ασφαλώς
την πρώτη ως τη μόνη ουσιαστική), καθώς
και το είδος των βιβλίων που είναι προορισμέ-

να να αντέξουν στον χρόνο — γραμμένα ασφαλώς όχι από συγγραφείς «που γράφουν δίχως να σκέφτονται» ή «που σκέφτονται ενόσω γράφουν», αλλά από εκείνους (όπως ο ίδιος) που «έχουν σκεφτεί προτού ξεκινήσουν το γράψιμο».

Η κεντρική θέση στη φιλοσοφική σκέψη του Σοπενχάουερ (1788-1860), όπως αυτή εξάλλου διατυπώνεται στο εμβληματικό έργο του *Ο κόσμος ως βούληση και ως παράσταση* και στα πρώτα τέσσερα δοκίμια του ανά χείρας τόμου, είναι πως η ύπαρξη είναι μάταιη. Όπως σημειώνει: «το γεγονός ότι η πιο τέλεια εκδήλωση της βούλησης για ζωή, ο ανθρώπινος οργανισμός, με τον ασύγκριτα μεγαλοφυή και σύνθετο μηχανισμό του, πρέπει να ρημάξει στο χρώμα, και όλη του η υπόσταση, όλος του ο μόχθος να παραδοθούν τελικά τόσο απροκάλυπτα στον αφανισμό — αυτό είναι το σαφές μήνυμα της φύσης πως ο αγώνας της βούλησης για ζωή ουσιαστικά είναι μάταιος». Όπως εξάλλου γράφει και ο A. C. Grayling στο επί-

μετρο ενός άλλου βιβλίου του Σοπενχάουερ, της *Τέχνης του να έχεις πάντα δίκιο* (Πατάκης, 2011), «καθώς η βούληση είναι μια άλογη δύναμη που αγωνίζεται και κινείται στα τυφλά, χωρίς στόχο ή επιδίωξη, συνάγεται πως η υποδούλωση στην τυφλή πάλη της είναι η αιτία για το γεγονός ότι η ζωή αποτελείται κατά βάση από πόνο και δυστυχία» — κάτι που κατέχει εξάλλου πρωταρχική σημασία στα κείμενα των ινδουιστών και των βουδιστών που τόσο επηρέασαν τον Σοπενχάουερ.

Από αυτή τη διαπίστωση του Σοπενχάουερ προκύπτει και η ηθική του στάση απέναντι στη ζωή και τους συνανθρώπους μας. Γράφει στο πρώτο δοκίμιο: «Εάν θέλετε έναν αξιόπιστο οδηγό για να προσανατολίζεστε στη ζωή, συνηθίστε να αντιμετωπίζετε τον κόσμο ως έναν τόπο εξιλέωσης, ένα είδος αποικίας καταδικασμένων». Επομένως οφείλουμε να ρυθμίζουμε τις προσδοκίες μας σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων, ούτως ώστε να βλέπουμε «τις συμφορές, τα δεινά, τα βάσανα και τη δυστυχία

της ζωής όχι ως κάτι αφύσικο, αλλά ως τον κανόνα», αφού «η παρουσία μας σε αυτόν τον κόσμο είναι η τιμωρία για την ύπαρξή μας». Και ο καθένας, όπως σημειώνει, «τιμωρείται με διαφορετικό τρόπο». Επομένως σε αυτή την «αποικία καταδικασμένων» οφείλουμε να αντιμετωπίσουμε τους άλλους με επιείκεια και καλосύνη, με ανεκτικότητα και ευσπλαχνία, αφού η ύπαρξή τους οφείλεται αποκλειστικά στην ενοχή τους, με τη ζωή τους «να αποτελεί εξιλέωση για το έγκλημα της γέννησής τους».

Τι απομένει μέσα σε αυτή τη ζοφερή συνθήκη, εκτός από την ταπεινή αποδοχή της (ενδεχομένως και με τη συνδρομή της θρησκείας); Η Τέχνη απαντά ο Σοπενχάουερ. Η ποίηση, το θέατρο, η ζωγραφική και πάνω απ' όλα η μουσική. Μόνο αυτή μπορεί να απαλύνει τον πόνο της ύπαρξης και να μας επιτρέψει να δραπέτεύσουμε από τις τυφλές επιταγές της βούλησης, μεταφέροντάς μας, προσωρινά έστω, μακριά από τον κόσμο των φαινομένων. Εκεί,

στο βασίλειο της Τέχνης, μπορούμε να νιώσουμε για λίγο ότι η ζωή έχει κάποιο νόημα και δεν ακολουθεί απλώς τον δρόμο της αναπόδραστης φθοράς, του οριστικού τέλους.

Χάρης Βλαβιανός

Για τη δυστυχία του κόσμου

1

Εάν ο άμεσος και πραγματικός σκοπός της ζωής ενός ανθρώπου δεν είναι να υποφέρει τα δεινά του κόσμου, τότε η ύπαρξή του δεν έχει επ' ουδενί προσαρμοστεί στον προορισμό της. Θα ήταν παράλογο να υποθέσουμε πως τα ατελείωτα δεινά που πλήττουν τους ανθρώπους και που προκύπτουν από ανάγκες και συμφορές συνυφασμένες ουσιαστικά με την ίδια τη ζωή, είναι άσκοπα και καθαρά συμπτωματικά. Δίχως αμφιβολία, κάθε προσωπική περίπτωση δυστυχίας μοιάζει με μεμονωμένο περιστατικό,

όμως η δυστυχία γενικότερα είναι που αποτελεί τον κανόνα.

2

Όπως ένα ρυάκι κυλά ομαλά όσο δεν συναντά κανένα εμπόδιο, έτσι κι η φύση των ανθρώπων και των ζώων είναι τέτοια που δεν μας βοηθάει ούτε να αντιλαμβανόμαστε στ' αλήθεια ούτε να συνειδητοποιούμε ποτέ τι συντάσσεται με τη βούλησή μας. Τα πράγματα υποπίπτουν στην αντίληψή μας μόνο εφόσον ματαιώνουν τη βούλησή μας ή ανατρέπουν τα σχέδιά μας. Από την άλλη, ό,τι αντιτίθεται στους στόχους μας, ή ματαιώνει και εμποδίζει τις επιθυμίες μας, με άλλα λόγια, ό,τι είναι δυσάρεστο και οδυνηρό, αφήνει ακαριαία και άμεσα πάνω μας ένα σαφές στίγμα. Ακριβώς όπως δεν διατηρούμε διαρκώς συναίσθηση της γενικότερης υγιούς σωματικής μας κατάστασης, αλλά επικεντρωνόμαστε μόνο στο μικρό σημείο όπου

μας χτυπάει το παπούτσι, έτσι δεν αναλογιζόμαστε το σύνολο των δραστηριοτήτων μας που δαίνουν επιτυχώς, αλλά αναλώνουμε την προσοχή μας σε ασήμαντα συμβάντα και μικροπράγματα που επιμένουν να μας εκνευρίζουν. Σε αυτό το δεδομένο βασίζεται μια θέση που έχω υπογραμμίσει επανειλημμένα: ο αρνητικός χαρακτήρας της καλοπέρασης και της ευτυχίας¹, σε αντίθεση με τον θετικό χαρακτήρα του πόνου.

Επομένως κανένας παραλογισμός δεν είναι μεγαλύτερος από τον παραλογισμό που χαρακτηρίζει σχεδόν όλα τα μεταφυσικά συστήματα: την ερμηνεία του κακού ως κάτι το αρνητικό. Διότι το κακό, και μόνο το κακό, έχει θετικό πρόσημο, αφού μόνο αυτό είναι απτό· στον αντίποδα το καλό, δηλαδή όλες οι εκφάνσεις της ευτυχίας και της ικανοποίησης, διαθέτει αρνητικό πρόσημο, καθώς συνδέεται είτε

¹ Σ.τ.Μ. Ύπό την έννοια ότι η ευτυχία ορίζεται αρνητικά, ως απουσία πόνου.

με την καταστολή μιας επιθυμίας (μέσω της ικανοποίησής της) είτε με την εξάλειψη ενός πόνου.

Η θέση αυτή συνάδει και με την τάση να υποτιμάμε την ικανοποίηση που αντλούμε από μια ευχάριστη κατάσταση, ενώ αντίθετα μια οδυνηρή κατάσταση μας προξενεί περισσότερο πόνο απ' ό,τι φανταζόμασταν.

Μια γρήγορη διάψευση της θέσης που υποστηρίζει ότι η ευχαρίστηση βαραίνει περισσότερο στη ζωή από τον πόνο, ή ότι υπάρχει έστω κάποια ισορροπία ανάμεσα στα δύο, προκύπτει αν συγκρίνει κανείς τα αισθήματα ενός ζώου που κατασπαράζεται από κάποιο άλλο με αυτά εκείνου που το κατασπαράζει.

3

Η πιο αποτελεσματική παρηγοριά για κάθε δυστυχία και συμφορά μας είναι να στρέφουμε το βλέμμα σε όσους έχουν σταθεί πιο άτυχοι

από εμάς — όλοι το κάνουν αυτό. Το ζήτημα όμως είναι τι γενικότερα συμπεράσματα συνάγουμε από αυτή την τακτική.

Η Ιστορία διδάσκει πώς πορεύθηκαν τα έθνη: μόνο πολέμους και αναταραχές έχει να μας διηγηθεί. Οι ειρηνικές περίοδοι παρουσιάζονται αποκλειστικά ως μικρά διαλείμματα ανάμεσα σε πολέμους. Έτσι ακριβώς συμβαίνει και με τον άνθρωπο, η ζωή του είναι μια συνεχής πάλη· όχι μόνο μεταφορικά —μια πάλη δηλαδή ενάντια στην ανέχεια ή την ανία—, αλλά και κυριολεκτικά, μια μάχη εναντίον άλλων ανθρώπων. Ο άνθρωπος συναντά παντού αντιπάλους, ζει σε συνεχή διαμάχη και παραμένει ετοιμοπόλεμος μέχρι τον θάνατό του.

4

Ένα από τα μεγαλύτερα μαρτύρια που στοιχειώνουν την ύπαρξή μας είναι η συνεχής πίεση του χρόνου — δεν μας αφήνει να ανασάνου-

με και μας καταδιώκει με το μαστίγιο σαν καταπιεστικός αφέντης. Σταματά να κυνηγά μόνο εκείνους που έχει παραδώσει στην ανία.

5

Κι ωστόσο, όπως ακριβώς το σώμα μας θα εκρήγνυτο σε χίλια κομμάτια ελλείψει ατμοσφαιρικής πίεσης, έτσι και η αλαζονεία του ανθρώπου, χωρίς τη διαρκή πίεση της ανέχειας, του μόχθου, της συμφοράς και του εκνευρισμού, θα άγγιζε τέτοια όρια, που, ακόμα κι αν δεν οδηγούσε τον άνθρωπο σε «έκρηξη», σίγουρα θα τον παρέδιδε στην πλέον αχαλίνωτη απερίσκεψία, ακόμη και στην τρέλα. Θα μπορούσαμε ακόμα και να ισχυριστούμε πως ο άνθρωπος έχει ανάγκη σε κάποιον βαθμό τις σκοτούρες, τη δυστυχία ή την ανέχεια, όπως ένα πλοίο χρειάζεται ένα έρμα προκειμένου να μπορεί να ακολουθήσει ευθυγραμμισμένη πορεία.

Η δουλειά, ο μόχθος και οι δυσκολίες είναι

το ριζικό σχεδόν όλων των ανθρώπων σε όλη τη διάρκεια του βίου τους. Ας υποθέσουμε, ωστόσο, μια κατάσταση όπου κάθε επιθυμία μας θα ικανοποιούνταν αυτόματα με τη γέννησή της: με τι θα ασχολούνταν τότε οι άνθρωποι στη ζωή τους, πώς θα περνούσαν τον χρόνο τους; Φανταστείτε τι θα γινόταν εάν η φυλή των ανθρώπων μεταφερόταν σε μια ουτοπική χώρα, όπου τα πάντα θα αναπτύσσονταν αυτοβούλως και οι γαλοπούλες θα πετούσαν δεξιά κι αριστερά ήδη ψημένες — σε μια χώρα όπου οι εραστές θα ζούσαν τον έρωτά τους χωρίς καμία καθυστέρηση και θα έμεναν μαζί χωρίς κανένα εμπόδιο. Σε ένα τέτοιο μέρος, κάποιοι άνθρωποι θα πέθαιναν από ανία ή θα αυτοκτονούσαν, κάποιοι θα τσακώνονταν και θα αλληλοσκοτώνονταν, επιφέροντας έτσι στη ζωή τους περισσότερα δεινά απ' όσα θα τους είχε επιβάλει η φύση. Συνεπώς, σε μια φυλή σαν των ανθρώπων, κανένα άλλο πεδίο, καμία άλλη μορφή ύπαρξης δεν αρμόζει περισσότερο από αυτή που ήδη κατέχουν οι άνθρωποι.

Εφόσον, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η ευχαρίστηση και η ευημερία ορίζονται με αρνητικό τρόπο και τα δεινά με θετικό, η ευτυχία της ζωής ενός ανθρώπου δεν πρέπει να αξιολογείται με γνώμονα τις χαρές και τις απολαύσεις που του επιφυλάσσει, αλλά βάσει της απουσίας των θετικά οριζόμενων στοιχείων, της απουσίας των δεινών. Έτσι, με αυτό το δεδομένο, η μοίρα των ζώων μοιάζει πολύ πιο υποφερτή από την ανθρώπινη. Ας εξετάσουμε και τις δύο αυτές περιπτώσεις πιο προσεχτικά.

Όσο κι αν ποικίλλουν οι εκδοχές της ανθρώπινης ευτυχίας και δυστυχίας, παροτρύνοντας τον άνθρωπο να αναζητά τη μεν και να αποφεύγει τη δε, η βάση όλων αυτών των εκδοχών είναι κοινή — είτε η σωματική απόλαυση είτε ο σωματικός πόνος. Πρόκειται για μια βάση πολύ περιορισμένη: συνίσταται στην καλή υγεία, στη λήψη τροφής, στην προστασία από τη βροχή και το κρύο και στη σεξουαλική ικα-

νοποίηση — ή στην έλλειψη όλων των παραπάνω. Συνεπώς, ο άνθρωπος δεν έχει μεγαλύτερο μερίδιο πραγματικής σωματικής απόλαυσης από τα ζώα, παρά μόνο ίσως στον βαθμό που το πιο ανεπτυγμένο νευρικό του σύστημα καθιστά πιο έντονο κάθε αίσθημα απόλαυσης, όπως και κάθε αίσθημα πόνου. Ωστόσο, είναι εντυπωσιακό πόσο πιο δυνατά είναι τα συναισθήματα που εγείρονται μέσα του από εκείνα των ζώων και πόσο πιο βαθιά και ορμητικά είναι τα πάθη του. Και όλα αυτά, για να πετύχει στο τέλος τους ίδιους στόχους με τα ζώα: για να εξασφαλίσει δηλαδή μια καλή υγεία, τροφή, κατάλυμα κλπ.

Αυτό συμβαίνει κυρίως εξαιτίας της τάσης του ανθρώπου να μεγαλοποιεί τα πάντα σκεφτόμενος πράγματα που δεν έχει πια ή που θα ήθελε να αποκτήσει στο μέλλον — από εκεί πηγάζουν στην πραγματικότητα οι έγνοιες, οι φόβοι και οι ελπίδες, που μόλις γεννηθούν δημιουργούν στον άνθρωπο ισχυρότερη εντύπωση από τις τρέχουσες απολαύσεις ή τα τρέχοντα

δεινά, στα οποία περιορίζονται τα ζώα. Δεδομένου ότι τους λείπει η ικανότητα του στοχασμού, οι χαρές και οι λύπες δεν συσσωρεύονται στα ζώα μέσω της μνήμης και της προσμονής, όπως συμβαίνει στον άνθρωπο. Στην περίπτωση των ζώων, τα τρέχοντα δεινά, ακόμη κι αν επαναληφθούν αμέτρητες φορές, έχουν πάντα τον ίδιο αντίκτυπο που είχαν και την πρώτη: δεν συναθροίζονται. Γι' αυτό και τα ζώα χαράκτριζονται από μια αξιοζήλευτη αταραξία και ξεγνοιασιά. Αντιθέτως, στον άνθρωπο, μέσα από αυτές τις στοιχειώδεις καταστάσεις της απόλαυσης και της κακουχίας —τις οποίες μοιράζεται με τα ζώα—, γεννιέται το αίσθημα της ευτυχίας ή της δυστυχίας· το αίσθημα αυτό κορυφώνεται τόσο δραματικά ώστε συχνά τον οδηγεί σε παραληρηματικές κρίσεις —μοιραίες μερικές φορές—, ή ακόμα και σε αυτοκαταστροφική απόγνωση. Εάν το εξετάσουμε καλύτερα, αυτό που συμβαίνει στ' αλήθεια είναι το εξής: ο άνθρωπος κάνει επίτηδες πιο έντονες τις ανάγκες του, οι οποίες στην πραγματικό-

τητα ικανοποιούνται όσο εύκολα και των ζώων, προκειμένου να επιτείνει και την απόλαυσή του: Έτσι ζει μέσα στην πολυτέλεια, καταναλώνει γλυκά, καπνίζει καπνό, όπιο, πίνει αλκοόλ, φορά κοσμήματα και προσέχει την εικόνα του. Με όλα τα παραπάνω, πάντα ως αποτέλεσμα της σκέψης του ανθρώπου, προστίθεται μια καινούρια αιτία ευχαρίστησης — που αποτελεί συνεπώς και μια καινούρια αιτία δυστυχίας. Πρόκειται για κάτι που αφορά μόνο τον ίδιο και τον απασχολεί υπέρμετρα, πολύ περισσότερο απ’ όσο τον απασχολούν όλα τα παραπάνω μαζί: η φιλοδοξία και το αίσθημα υπερηφάνειας και ντροπής — με απλά λόγια, αυτό που νομίζει κανείς πως οι άλλοι πιστεύουν για εκείνον. Η εικόνα που θεωρεί πως έχουν οι άλλοι για εκείνον, παίρνοντας πολλές και συχνά περίεργες μορφές, γίνεται τότε το αντικείμενο όσων προσπαθειών του ανθρώπου υπερβαίνουν την απλή επιδίωξη της σωματικής απόλαυσης ή την αποφυγή του σωματικού πόνου. Σαφώς, ο άνθρωπος υπερέχει των ζώων στην ικανότητά

του να τέρπεται με πνευματικές απολαύσεις, οι οποίες μάλιστα του προσφέρονται σε διαφορετικές διαβαθμίσεις — από ένα απλό αστείο ή μια συζήτηση, μέχρι τα υψηλότερα επιτεύγματα της διανόησης. Σαν αντιστάθμισμα όμως —που βαραίνει στην πλευρά της δυστυχίας— ο άνθρωπος έχει την πλήξη, η οποία είναι άγνωστη στα ζώα, ή τουλάχιστον σε όσα απ' αυτά ζουν στη φύση· γίνεται ελάχιστα αντιληπτή μόνο από τα ιδιαίτερης ευφυΐας κατοικίδια, τη στιγμή που για τον άνθρωπο έχει εξελιχθεί σε πραγματική μάστιγα. Η ανάγκη και η πλήξη αποτελούν το δίπολο της ανθρώπινης ζωής. Τέλος, πρέπει ακόμη να αναφέρουμε πως για τον άνθρωπο η σεξουαλική ικανοποίηση είναι συνυφασμένη με μια πεισματώδη επιλεκτικότητα, που καμιά φορά μεγεθύνεται και παίρνει τις διαστάσεις παθιασμένου έρωτα. Έτσι, η σεξουαλικότητα γίνεται για τον άνθρωπο πηγή σύντομης ευχαρίστησης και παρατεταμένης δυστυχίας.

Είναι πράγματι εντυπωσιακό το πώς με τη

μεσολάβηση της σκέψης και μόνο, ικανότητας που στερούνται τα ζώα, ορθώνεται, βασισμένο αποκλειστικά στο ίδιο αίσθημα πόνου και απόλαυσης που διαθέτουν και τα ζώα, το μεγαλοπρεπές και αλαζονικό οικοδόμημα της ανθρωπίνης ευτυχίας και δυστυχίας. Ως αποτέλεσμα, ο άνθρωπος υφίσταται τέτοια ταραχή, υποβάλλεται σε τόσο σφοδρά συναισθήματα και πάθη, ώστε το αποτύπωμά τους μένει για πάντα χαραγμένο στο πρόσωπό του. Στην πραγματικότητα αναζητά κάθε φορά αυτό ακριβώς που γυρεύουν και τα ζώα — μόνο που εκείνα το αποκτούν με ασύγκριτα μικρότερη συναισθηματική δαπάνη. Μέσα από τη διαδικασία αυτή ωστόσο, ο βαθμός της οδύνης στον άνθρωπο αυξάνεται πολύ περισσότερο από εκείνον της απόλαυσης· και μεγαλώνει ακόμα περισσότερο ειδικά εξαιτίας του γεγονότος ότι ο άνθρωπος γνωρίζει στην πραγματικότητα τι είναι ο θάνατος, τη στιγμή που τα ζώα τον αποφεύγουν μόνο με το ένστικτο, χωρίς να γνωρίζουν στ' αλήθεια περί τίνος πρόκειται, και, συνεπώς,

χωρίς να τον λαμβάνουν υπόψη τους — κάτι που ο άνθρωπος κάνει συνέχεια.

Τα ζώα είναι πολύ περισσότερο ικανοποιημένα από εμάς καθώς αρκούνται στην ύπαρξή τους και μόνο· τα φυτά είναι ολότελα ικανοποιημένα με την ύπαρξή τους· ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει σε ένα παρόμοιο συναίσθημα μόνο αν είναι αρκετά ηλίθιος ή αναίσθητος. Συνεπώς, η ζωή των ζώων περιέχει λιγότερη δυστυχία, αλλά και λιγότερη ευτυχία από τη ζωή των ανθρώπων. Ο κύριος λόγος είναι ο εξής: από τη μία τα ζώα είναι απαλλαγμένα από τις έγνοιες, τις αγωνίες και όλα τα βάσανα που τις συνοδεύουν· από την άλλη όμως αγνοούν το συναίσθημα της ελπίδας, και επομένως δεν έχουν να προσδοκούν ένα ευτυχέστερο μέλλον, το οποίο, συνυφασμένο με τα προϊόντα της φαντασίας που το εξωραΐζουν ακόμη περισσότερο, είναι ως επί το πλείστον η πηγή της μεγαλύτερης χαράς και ευχαρίστησης. Τα ζώα στερούνται τόσο την αγωνία όσο και την ελπίδα, διότι η συνείδησή τους πε-

ριορίζεται στο πασιφανές, δηλαδή σε αυτό που συμβαίνει την κάθε στιγμή: τα ζώα ενσαρκώνουν το παρόν. Κι ακριβώς επειδή ενσαρκώνουν το παρόν, από μια οπτική, έτσι όπως απολαμβάνουν τη στιγμή με ηρεμία κι αταραξία, μοιάζουν πιο γνωστικά σε σύγκριση με εμάς. Η εμφανής αυτοκυριαρχία τους μας κάνει να ντρεπόμαστε για τη δική μας ανήσυχη και ανικανοποίητη ψυχική κατάσταση.

7

Εφόσον ο παραπάνω συλλογισμός κατέδειξε πως ο άνθρωπος είναι στη ζωή του δυστυχέστερος από τα ζώα λόγω της μεγαλύτερης ικανότητάς του για γνώση, μπορούμε τώρα να αναχθούμε σε έναν γενικότερο κανόνα, που θα μας οδηγήσει σε πιο διαφωτιστικά συμπεράσματα.

Η γνώση από μόνη της είναι πάντα ανώδυνη. Ο πόνος πλήττει μόνο τη βούληση — την

καθυστερεί, την παρεμποδίζει ή τη διαταράσσει. Παρ' όλ' αυτά, η ματαίωση της βούλησης, αν είναι να βιωθεί ως πόνος, πρέπει να συνοδεύεται από τη γνώση. Γι' αυτό ακόμα και ο σωματικός πόνος ρυθμίζεται από τα νεύρα και τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται με τον εγκέφαλο, έτσι ώστε ένας τραυματισμός σε κάποιο άκρο δεν γίνεται αισθητός εάν τα νεύρα που το συνδέουν με τον εγκέφαλο απονεκρωθούν ή αν οι εγκεφαλικές λειτουργίες έχουν κατασταλεί με τη χρήση χλωροφόρμιου. Η εξάρτηση εξάλλου του ψυχικού πόνου από τη γνώση είναι αυτονόητη και εύκολα μπορεί κανείς να αντιληφθεί πως όσο αυξάνεται η γνώση θα αυξάνεται κι ο πόνος. Ως εκ τούτου μπορούμε να αναπαραστήσουμε τη συνάρτηση αυτή παρουσιάζοντας τη βούληση σαν μια χορδή, τη διαταραχή ή την παρεμπόδιση της βούλησης σαν τις δονήσεις της χορδής, τη γνώση σαν το αντηχείο που αντανακλά τον ήχο, και τον πόνο σαν τον ίδιο τον ήχο.

Αυτό σημαίνει πως όχι μόνο η ανόργανη ύλη,

αλλά και τα φυτά είναι ανίκανα να νιώσουν τον πόνο, όσο κι αν διαταραχθεί η βούλησή τους. Από την άλλη, κάθε ζώο, ακόμη και τα εγχυματόζωα² βιώνουν πόνο, διότι η πρόσληψη της γνώσης, αν και σε ατελές στάδιο, είναι το βασικό χαρακτηριστικό της φύσης των ζώων. Όσο πιο εξελιγμένη είναι η μορφή ζωής, τόσο αυξάνεται και ο πόνος. Στα ζώα που κατατάσσονται στις κατώτερες βαθμίδες της κλίμακας ο πόνος είναι ανεπαίσθητος, όμως ακόμα και στις υψηλότερες βαθμίδες ο πόνος των ζώων δεν συγκρίνεται με τον πόνο που μπορεί να νιώσει ο άνθρωπος, καθώς ακόμη και τα ανώτερα θηλαστικά δεν είναι ικανά να σκεφτούν και να συλλάβουν αφηρημένες έννοιες. Ορθά μπορεί κανείς να συμπεράνει πως αυτή η ικανότητα αίσθησης του πόνου φτάνει στο αποκορύφωμά της μόνο εκεί όπου, ακριβώς επειδή υπάρχει η λογική, υπάρχει και η δυνατότητα άρνησης της βούλησης.

² Σ.τ.Μ. Κατηγορία πρωτόζωων που αναπτύσσονται στα στάσιμα νερά και στα εγχύματα των φυτών.